

Kérdések és válaszok az ősmagyar kori igeragozási rendszer alakulásáról

A magyar nyelvtörténetírás sztenderd elméletében a determinált/indeterminált igei paradigmák létrejötte és a személyragok kialakulása a tárgy jelöltségével/jelöletlenségével függnek össze. Egy morfológiailag tagolatlan SOV-szórendű mondatban az egyformán zéró toldalékkal rendelkező alany és tárgy közötti különbség csak addig tartható fenn, amíg a szigorú sorrend fel nem bomlik. Ez a felbomlás azonban az élő nyelvhasználatban bármikor megtörténhet, s ennek következtében kommunikációs zavar léphet fel. A zavar kiküszöbölésének különböző lehetőségei közül a magyar kihasználta a (részleges) medializációt (ikes ragozás), a tárgyragot (először a határozott tárgyra, majd minden tárgyra) és a határozott tárgyra utaló igeragok létrehozását is (s ennek következtében kialakult a határozatlan ragozás igerag-rendszere is). Elsődlegesen tehát a határozott igeragok alakultak ki, majd a határozatlanok is.

2005-ben Havas Ferenc új elmélettel állt elő: véleménye szerint az egységes igeragozás determinált/indeterminált ragozássá való fejlődésében a medializáció játszott döntő szerepet a S1 és S2 személyekben. Ez a medializációs folyamat létrehozta a „mediális” ragozást, „mediális↔nem mediális szembenállást eredményezve” s ennek nyomán az indeterminált ragozás egyes számú alakjait is. Előbb alakult ki tehát az indeterminált ragozás, s csak ennek oppozíciójaként jöttek létre a determinált ragozás igeragjai.

Az előadás első részében számba veszem a kétféle megközelítés gyengének ítélt pontjait: az indulás kérdésének kidolgozatlanságát, az –ik eredetében meglévő véleménykülönbséget, a grammatikai homonímia elkerülésének rendszermozgató erejét, stb. Az előadás második részében megpróbálom (alapvetően a sztenderd elméletre alapozva) megadni a változás folyamatának általam gondolt logikus menetét, a relatív kronológiát. Ennek egyes pontjai:

--kiindulás: az E/3-ban meglévő örökölt kettősség

--az E/3 veláris ragja körüli problémák (-i és –ja viszonya)

--az ices ragozás részleges (regionális) jellege, a medializáció sikertelensége

--a 3. személy minőségileg új igeragja (-n), s ez által az E/3 és a T/3-ban kialakuló teljes oppozíció

--az átalakulás a többes számban indul: T/+→T/2→T/1 az i~j(a) elem jelentéstöbbletén keresztül

--a többes számú alakokban megvalósuló determinált/indeterminált oppozíció húzó ereje kihat az egyes számú igeragok kialakulására